

Вадим Даніл'ян

ДАНІЛ'ЯН Вадим Олександрович — аспірант кафедри філософії Національного аерокосмічного університету імені М.Е. Жуковського. Сфера наукових інтересів — соціальна філософія, проблеми глобалізації та інформатизації суспільних відносин.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА ІНФОРМАЦІЇ

Актуальність дослідження. Інформаційне суспільство, що формується на рубежі ХХ-ХХІ ст., визначило інформацію своїм базовим параметром. Інформація стала основою соціального й інформаційного генезису, основним ресурсом соціальних і економічних відносин, вирішальним чинником у багатьох галузях діяльності суспільства. Саме інформація є продуктом наукової і дослідницької діяльності, за допомогою передаючих інформацію пристроїв керуються космічні кораблі і супутники, літаки, автоматизовані виробництва, вона необхідна для ухвалення політичних рішень, вона ж лежить в основі процесів навчання й освіти та в основі будь-якої творчої діяльності людини.

У сучасних умовах збільшення обсягів інформації зростає потреба в засобах її структуризації, накопичення, збереження, обробки, пошуку та передачі. У зв'язку зі зростанням значення інформації і високою необхідністю її використання людиною в повсякденному житті, вбачається актуальність соціально-філософського аналізу самого феномена інформації. Тому **метою** цієї статті є соціально-філософське осмислення феномена інформації в умовах формування інформаційного суспільства. Для розв'язання поставленої проблеми необхідно:

- проаналізувати погляди дослідників на феномен інформації;
- виділити основні форми існування інформації;
- провести класифікацію інформації за різними параметрами;
- розглянути способи розповсюдження інформації і подолання інформаційних бар'єрів;
- виділити ряд головних задач державної політики при регулюванні інформаційної діяльності держави;
- розглянути інформаційні революції в історії суспільного розвитку.

Сьогодні не існує якогось універсального визначення поняття інформації. У перекладі з латинської «інформація» означає роз'яснення, виклад, обізнаність. Проблемою вивчення поняття інформації займалися багато дослідників і вчених. Так, наприклад, Фріц Махлуп визначає інформацію як передачу даних [1, с.39], Марк Порат розглядає інформацію як дані, які були організовані і передані [1, с.39], Теодор Розак під словом «інформація» розуміє «все, що може бути закодованим для передачі каналами зв'язку від джерела до одержувача, незалежно від його семантичного змісту» [2, с.35]. З погляду теорії семіотики, інформація — це міра усунення невизначеності знання одержувача повідомлення про стан об'єкта або яку-небудь подію [3, с.5], у рамках ухвалення рішень інформацію прийнято розглядати як всі відомості, знання, повідомлення, які допомагають вирішити певну задачу [4, с.151].

Як відомо, при визначенні природи інформації у філософії існує два підходи — атрибутивні й функціональні. Атрибутивна концепція розглядає інформацію як об'єктивну властивість усіх матеріальних об'єктів (інформація — атрибут, невід'ємна властивість матерії); функціональна концепція стверджує, що інформація є умовою і результатом направленої активності і тому вона виникає тільки на соціально-свідомому рівні.

Не викликає сумніву, що інформація, якою обмінюються члени суспільства, пов'язана з віддзеркаленням реальності. Так, свого часу Н. Вінер розумів під інформацією позначення змісту, який поступає із зовнішнього світу в процесі пристосування до нього людини. Важливо також відзначити думку російського дослідника, доктора економічних наук А.Г. Мовсесяна: «На відміну

від більшості інших використовуваних людством ресурсів, інформаційні ресурси здатні самовідтворюватися, при цьому швидкість виникнення нової інформації пропорційна вже накопиченій інформації, що перебуває в активній, тобто доступній формі» [5, с.111-122].

Розглядаючи поняття інформації, сучасний дослідник О.І. Семенов відзначає, що інформація як філософська категорія фіксує не тільки загальні форми буття, їх зв'язки і взаємозумовленість, але і виступає чинником розвитку від нижчого до вищого в природі, суспільстві і пізнанні [6, с.433]. У зв'язку з цим він розрізняє три форми інформації, відповідні природі трьох фізичних кібернетичних цілеспрямованих систем.

Перша форма — це біологічна інформація живих організмів. Прикладами цієї інформації можуть бути: біль, голод, спрага, статевий потяг — все те, що є проявом інформації, одержуваної живим організмом про свій власний фізичний стан або інформація, яку живий організм передає іншому, наприклад, передача ознак від клітини до клітини, від організму до організму на генетичному рівні.

Друга форма — це внутрішня машинна інформація. Яскравим прикладом цієї форми інформації може служити Інтернет — глобальна мережа інформаційних комунікацій, супутниковий зв'язок тощо.

Третя форма — соціальна інформація. В людських співтовариствах вона здійснюється за допомогою знаків, завдяки яким можлива об'єктивна фіксація змісту інформації. Це дає можливість відокремити інформацію від її джерела, передати її для сприйняття іншим членам суспільства. Як правило, знаковою системою для фіксації інформації виступає природна мова, її усна або писемна форма. Окрім неї існують і інші знакові системи — математичні формули, азбука Морзе та ін.

Всі вищезазначені форми інформації існують у тісному взаємозв'язку і єдності. У такому ж взаємозв'язку і єдності перебувають ознаки, виходячи з яких можна класифікувати інформацію як соціальний феномен і необхідну умову діяльності суспільства.

Аналізуючи цей феномен, ми можемо виділити такі параметри класифікації соціальної інформації:

1) за типом носія: первісні наскальні зображення, ієрогліфи на глиняних табличках і папірусі, зображення на папері, на спеціальних носіях у вигляді магнітних стрічок або лазерних дисків, зображення на екрані, у формі комп'ютерної пам'яті тощо; відзначимо, що суспільство і людина також є носіями інформації;

2) за сферою застосування інформації в суспільстві: інформація політична, науково-технічна, економічна, екологічна, юридична, соціологічна, статистична, правова, інформація про особу і т.д.;

3) за типом виконуваних функцій: інформація як спосіб ретрансляції, комунікації, інтеграції, пізнання, управління й організації діяльності і т. д.;

4) зміст інформації може також класифікуватись у залежності від ступеня: аксіологічності, гносеологічності, актуальності, доступності, істинності, місткості, достовірності, значущості, корисності, своєчасності, семіотичності та ін.

Характеризуючи структурні компоненти інформації, дослідник О.І. Семенов відзначає: «Інформація звичайно припускає наявність принаймні трьох об'єктів: джерела інформації, споживача інформації і передаючого середовища. Інформація не може бути передана, прийнята або збережена в чистому вигляді. Носієм є повідомлення» [6, с.432]. Таке повідомлення існує у формі умовних фізичних символів (алфавіту), через канали зв'язку у вигляді сигналу повідомлення доставляє інформацію про яку-небудь подію від об'єкта дослідження до суб'єкта управління цим дослідженням [6, с.432].

У свою чергу Л.Д. Рейман наводить іншу схему отримання інформації, відзначаючи, що до попадання до споживача інформація проходить ряд послідовних етапів: збір даних, їх переробку, збереження і передачу [7, с.3]. При цьому поширення інформації в суспільстві між різними суб'єктами здійснюється завдяки засобам комунікації і телекомунікації.

Проте розповсюдження інформації нерідко пов'язане з необхідністю подолання інформаційних бар'єрів. Серед таких звичайно виділяють: 1) технічний бар'єр — штучно створені технічні перешкоди, що заважають нормальній роботі засобам масової інформації, засобам комунікації і телекомунікаціям; 2) бар'єр незнання або непоінформованості — у цьому випадку споживач не знає про існування необхідної йому інформації; 3) бар'єр зв'язку або доступу — споживач знає про існування необхідної йому інформації, але не має нагоди скористатися нею через різні причини (наприклад, відсутність зв'язків між фахівцями, установами, країнами, небажання поширювати інформацію, брак матеріальних коштів для оплати цієї інформації); 4) мовний бар'єр — інформація доступна, але її мова не знайома споживачу, внаслідок чого така інформація ігнорується; 5) державний бар'єр — політична цензура, що накладається на засоби масової інформації та розповсюдження «забороненої» в суспільстві інформації.

Не вдаючись до дискусії щодо доцільності та правомірності існування цензури, зазначимо, що, на нашу думку, забезпеченням регулювання розповсюдження інформації і зменшення кількості інформаційних бар'єрів в суспільстві повинна займатися саме держава через державну інформаційну політику.

Як відомо, державна інформаційна політика — це один з видів внутрішньої і зовнішньої політики держави, направлений на врегулювання інформаційних потоків та інформаційної діяльності різних структур і організацій інформаційного профілю. Основними завданнями державної політики в галузі інформації є:

- забезпечення ефективного використання інформації;
- забезпечення доступу громадян до інформації;
- сприяння постійному оновленню, збагаченню, зберіганню національних інформаційних ресурсів і їх безпеці;
- зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;
- створення загальнодержавної системи охорони інформації;
- міжнародна співпраця щодо використання інформації [8, с.59].

Важливість державної інформаційної політики для населення можна підкреслити словами четвертого президента США Джеймса Едісона: «Уряд народу без доступної народу інформації — це пролог до фарсу або до трагедії, а швидше, до того й іншого. Знання завжди управлятиме нецтвом, а якщо люди хочуть своїми справами управляти самі, то їм потрібна така влада, яка може дати тільки знання» [9, с.218].

Перейдемо до розгляду історичних етапів розвитку інформації. У філософській думці існує уявлення про еволюцію суспільства з погляду зміни значущості соціальної інформації. Вважається, що в історії людської цивілізації відбулося декілька інформаційних революцій:

- перша інформаційна революція відбулася близько 25 тисяч років тому і була пов'язана з появою мови як засобу спілкування і взаємодії в суспільстві;
- друга революція пов'язана з винаходом писемності, за допомогою якої з'явилася можливість передавати інформацію і знання від покоління до покоління;
- початок третьої революції відноситься до середини XVI ст., часу винаходу книгодрукування;
- четверта революція відбулась у кінці XIX ст. і була пов'язана з появою електрики, за допомогою якої стало можливим використовувати технологічно нові способи передачі інформації: телеграф, телефон, радіо;
- нарешті, п'ята інформаційна революція (50-70 р. XX ст.) пов'язана з винаходом мікропроцесора і появою комп'ютера. Через інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру стало можливо передавати величезну кількість інформації, що привело до безпрецедентного збільшення інформаційних потоків. Людство вступило в еру інформації.

Процеси накопичення та росту обсягів інформації формувалися поступово, протягом тривалого періоду розвитку земної цивілізації в залежності від міри вдосконалення методів її передачі. Отож,

формування сучасного інформаційного суспільства можна вважати цілком природним результатом об'єктивних процесів.

Тематика інформаційного суспільства, розвитку світових телекомунікацій та Інтернету сьогодні не сходять зі сторінок провідних наукових видань. Однак досліджень, в яких робився б цілісний аналіз процесу становлення інформаційного суспільства в поєднанні соціокультурних, політичних, економічних, технологічних та інших чинників у філософській думці ще замало.

Серед найпоширеніших визначень інформаційного суспільства наведемо, на наш погляд, найбільш повні: по-перше, під інформаційним суспільством розуміють суспільство нового типу, яке формується в результаті глобальної соціальної інформаційної революції, породженої двома паралельними процесами — збільшенням обсягу і зростанням значущості для життєдіяльності суспільства інформації, а також процесом вдосконалення технологій її накопичення і передачі; по-друге, інформаційне суспільство розглядають як суспільство знання, в якому інформація, а також безперешкодний доступ до інформації й уміння з нею працювати, виступають найважливішим соціальним і економічним ресурсом, основним джерелом продуктивності праці і влади, умовою благополуччя людини і держави.

Як можна побачити, наведені визначення ґрунтуються на усвідомленні зростання значущості інформації в діяльності суспільства. Проте в наш час зростає значущість не тільки інформації як такої. В інформаційному суспільстві, крім інформації, вирішальним чинником стає також знання, інтелект, ідея. Все це ставить проблему формування людини нового інформаційного типу, здатної адаптуватися до новітніх глобальних інформаційних зрушень. Отже, розвиток інформаційних технологій з технологічного чинника розвитку суспільства перетворюється на важливий елемент повсякденної діяльності людини, на вирішальний чинник особистого розвитку, від якого залежить її інтегрованість індивіда в суспільство та доля його особистої реалізації і соціального благополуччя.

Висновки: У наші дні інформація, постійна невід'ємна частина життя людини і суспільства, стає основним об'єктом і продуктом суспільних відносин, найважливішим соціальним ресурсом і умовою соціального благополуччя. У рамках соціально-філософського аналізу інформацію в умовах формування інформаційного суспільства в найзагальнішому вигляді можна визначити як сукупність усіх даних, відомостей, фактів, що беруть участь в інформаційних процесах, у каналах прямого і зворотного зв'язку. Для сучасного етапу існування інформації характерні процеси вдосконалення технологій накопичення і передачі інформації, ускладнення форм її існування, збільшення обсягів і зростання значущості в діяльності суспільства, при цьому головними об'єктами управління в інформаційному суспільстві стають символи, образи, ідеї, інтелект і знання.

Література

1. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура. — М., 2000.
2. *Уэбстер Ф.* Теории информационного общества. — М., 2004.
3. *Андреев В.Н.* Информация и моделирование в управлении производством. — Л., 1985.
4. *Лопатников Л.И.* Популярный экономико–математический словарь. — М., 1979.
5. *Белова Л.Г.* Что мы знаем об информационном обществе? // «Круглый стол» по проблеме становления информационного общества // Вестник МУ. — М., 2001.- № 4. — С. 109-119.
6. Новейший философский словарь. — Минск., 2003.
7. *Рейдман Л.Д.* Информационное общество и роль телекоммуникаций в его становлении // Вопросы философии. — 2001. — №3. — С.3-9.
8. *Гаврилов О.А.* Курс правовой информатики. — М., 2000.
9. *Madison James, The Complete Madison: His Basic Writings.* Millwood, NY., 1953.

Надійшла до редакції 19.01.2005 р.